

УДК 7.071.2:[78.031.4+398.8](477.86)

Марина Курінна

КАТЕРИНА МЕГЕДИН. АВТОРСЬКІ ГУЦУЛЬСЬКІ СПІВАНКИ

Для нашого народу пісня завжди була дорогоцінним духовним спадком, який українці шанобливо передавали з покоління в покоління майбутнім нащадкам. Сьогодні більшість народних пісень належить до фольклорної скарбниці, давнина часів не дозволяє встановити їх походження та справжніх авторів. Водночас сучасна гуманітарна наука має чудову можливість розшукувати нових народних майстрів слова, фіксувати їх пісенно-поетичний доробок та популяризувати його.

До старої гуцулки, яка, за словами мешканців села Довгополе Верховинський району Івано-Франківської області, складає співанки, я підіймалася в гори близько години. Спочатку дорога пролягала через газдівські подвір'я, потім було бездоріжжя, за ним – неглибокий лісовий яр, далі – у ліс... І ось я вже в колоритній гуцульській хаті. Із зацікавленням розглядаю обличчя жінки, риси якого навіть через роки нагадують про колишню дівочу вроду. Розмова тривала близько двох годин: я слухала про минуле, записувала співанки, у яких гармонійно перепліталися мотиви народних пісень, казок та легенд з історіями особистого життя, переживаннями за долю України.

Моя унікальна співрозмовниця – Катерина Дмитрівна Мегедин – народилася 15 березня 1928 року в с. Довгополе, що на Гуцульщині, у родині Дмитра та Катерини Маркиєвичів. Батько, за тогочасними мірками (і навіть за критеріями сьогоdnішнього часу), був дуже освіченою людиною: знав шість

європейських мов, працював учителем (помер у 1945 р. від висипного тифу). Мати була домогосподаркою, виховувала шістьох дітей.

Писати вірші, або, як каже сама пані Катерина, «складати співанки», вона почала в ранньому дитинстві. У сім років народилася їй перша поезія, присвячена школі:

Останьте здорові ліси та діброві, широкії ниви, поля,
Квітиської луки, від тої розлуки, сумують всі наші серця.
Так любо нам було, так літо минуло, так скоро прийшов гарний час,
Лишаємо знову і ліс, і діброву, бо кличуть до праці вже нас.
Прощайте нам милі ті гарні хвили, ми ще спогадаєм не раз,
За рік по науці, по довгій розлуці, прилянемо знову до вас ¹.

Пізніше, у дорослому віці, спогади про дитинство К. Мегедин закарбувала у співанках. У них із сумом віддзеркалила вона власні дитячі враження про колишнє життя гуцулів.

Старші люди, пригадаймо, як за Польщі було,
Хліба білого у хаті ні в кого не було.
Хліба білого у хаті нігде не бувало,
І чорного ячмінного, цього не ставало.
Бо на білому куйцугур, ми змоги не мали,
На Великдень, на Різдвені света купували.
Діти росли не пещені, їли шо давали,
Нам між конфет та чоколяд, нас бобом вгощали.
А у школу ми ходили в старій сердачині,
Та й личаки ми носили із свинної шкіри.
Но родичів шанували, старших поважали,
А про ті ми про футболі, телевізор, поняття не мали.

До десятирічного віку К. Мегедин уміла вже не лише писати й читати, а й ознайомилася із повним змістом Біблії. Старозавітні легенди та перекази надихнули юну поетесу на створення більш складних за тематикою співанок релігійного змісту:

Був колись то цар на світі, що Давидом звався,
Спав на сріблі, діамантах, в золото вбирався.
Стіни були з дієменту, золота підлога,
А на милю круг палацу – срібная дорога.
Стіни були в дієментах, стеля як скляная,
А під стелю виходила рибка золотая.
Жінка була в нього гарна, шо нішо казати,
Лиш на неї поглянути, то гріх не кохати.
Тільки жити царювати, стань молитись Богу,
А Давид пішов з роскошів не на ту дорогу.
Люди охкали, стогнали, з голоду вмирили,
А Давид шо тільки бачив – грабив пропалаї.
Дівчет гарних та й молодиць зводив на нінащо,
Через него жінка його пустилась в ледащо.
У стид, гріх, правда десь седіла, десь се заховала,
Всьо вберталося в палацях і путя не мало.
І задумав Бог Давида до путя довести,
Знарядився купцем дальшим, став товари везти.
Приїхаї до Давида, в браму заїжаї,
Давид бачи – купець дальший, - в гості запрошаї.
І він його запрошаї, став його питати,
Відки купец чужоземний, шо маеш продати?
Купець каже: «Я з Єгипту, найясніший царю,
Я при собі на всю пору товару не маю».
Всьо розпродав між царями, шо й не мав продати,
Тепер хочу в тебе царю палац купувати.
Много купче грошей маїш, втім надігу маю,
Лиш це будемо сватами, цього я не знаю.
Їк наповниш тільки злота, шо всі мої люди,
Наберуться кілька зможу, то твій палац буде.
Добре, каже, ясний царю, нехай так се стаї,
Нехай зараз цар вельможний всей народ скликаї.
Затрубилі рано труби, голос раззіллявся,
І до ранку до другого всей народ зібрався.
Та й повів їх купец дальший меж високі гори,
Шо в мінуті стали гори, ек золоте море.

Берить люди, берить люди, поки воля буде,
 І зачіли гроші брати Давидові люди.
 Брали, брали та й ховали, далі перестали,
 Годі з нас, ми всі довільні, разом закричали.
 Закричали, розійшлися відки хто узявси,
 Між горами із Давидом лиш купец оставси.
 Тогди купец йому каже: «Я не проїграв може?»,
 На це йому сказав Давид: «Не спіши знебоже»!
 Чия хата – того правда, я нідам нічого,
 Ще подекуй коли тебе я пушу живого.
 Добре, каже, царю ясний, це ж таки годитси,
 Нам з тобою царю ясний, судом розсудитси.
 Живі люди не розсудять, до мертвих підемо,
 Там у ночі на цвинтарі, ми правду найдемо.
 Наступила темна нічка, світять ясні зорі,
 І в тумані на маївці розвинулись гори.
 Із-за гори місяць ясний, круглий виглядаї,
 І на поле серед цвинтар, сумно заглядаї.
 Тихо було між гробами, мерці міцно спали,
 Лиш Давид і купец дальший через них ступали.
 Та й приходют в середину цвинтаря старого,
 Та й зачів купец будити кожного вмерлого.
 «Встаньте люди, встаньте люди, встаньте мої діти!»
 І мене з царем Давидом вірно розсудити.
 І розкрили старі гроби, мертві повставали,
 І купцеві впали в ноги, впали та й благали.
 Боже вічний, милий Боже, правдивий ти Боже!
 Хто ж тебе правдивий Боже, розсудити може?
 Не тебе ми, але ти нас, усіх нас судити,
 Їкшо схочеш кості наши з гробу воскресити.
 Пізнав Давид з ким судивси, Богу помоливси,
 Та й відтогди жити зачів, мов переродивси.

Через початок Другої світової війни К. Мегедин не зміг закінчити школу й розвивати свій талант далі. У 14 років (замість неписьменної середньої сестри) її було вивезено

з рідного села на примусові роботи до Німеччини (спочатку в м. Франфуркт-Одер, пізніше в м. Ланцберг). Хист батька до мов, що передався Катерині на генетичному рівні, допоміг їй за три місяці опанувати німецьку. «Рік я не чула своєї мови, не бачила нікого. Баки з молоком возила... Саракі, бідні полонені солдати були... Я мову свою почула, розплакалася. Розговорилися. А вони звідси, з Надвірнянського району, с. Білі Ослави. І руські солдати саракі гинули... Укриті всі дороги були трупами. Боже любий та добрий!» – ділилася своїми спогадами Катерина Мегедин. Туга за рідною Батьківщиною вилилася в полонянки в сумні, ліричні вірші:

Бо я у літах молоденьких щастя не зазнала,
 Молоденьки мої літа чужина забрала.
 Молоденьки мої літа чужина забрала,
 Перші пісні про Україну чужині складала.
 Ой, вийду я на вулицю, стану на дорозі,
 А на рідну Україну видно три дорозі.
 Коли першу доріженьку поїзд від'їзжає,
 А у мене на чужині серце завмирає.
 Коли друга доріженька іде аж до Львова,
 Єк згадаю про Україну, заболить голова.
 Коли трета доріженька йде до Коломиї,
 Єк згадаю мамку, татка, жили де по мені.
 Вернулася я з дороги, захожу до хати,
 Слізеньками я вмилася, стала лист писати.
 Ой, полети зезуленько в неділю раненько,
 Та й на рідній Україні закуй жалібненько.
 Стех зезулька край віконця длінненько сідає,
 Із екого віконечка мене виглядає.
 Та й полети зозуленько в вишневий садочок,
 Принеси мі з України хоч один листочок.
 Та й не варить вечереньку най вона не кисне.
 Та най мене на чужині за серце не тисне.
 Ворітонька запирайте, най вітер не вії,

Та най моє на чужині серденько не млії.
 Бо ек би ви зналі рідні ка в чужині біда,
 Так ви би мені прислали воробчіком хліба.
 Але воробчіком хліба, а синичкою солі,
 Бо ек би ви знали рідні як тяжко в неволі.
 Бо чужина не родина і не рідна мати,
 О, ек тяжко на чужині було привикати
 Нашо ж моя мамко, на світ народила,
 На шо мене чотирнадцати літ в чужину пустила?
 Ой Госпідку, милосердний, я ж тебе благаю,
 Та пішліть мені смерточку, най се не караю.
 Не послухав мене Господь з неба високого,
 Повернув мене в Карпати до дому рідного.
 Вже бабуся у Карпатах жию, проживаю,
 І про нььку Україну ще пісні складаю.

Після закінчення війни К. Мегедин повернулася додому. Ішла пішки, інколи добиралася потягом. Шлях до Гуцульщини тривав три місяці.

За радянських часів Катерина Дмитрівна працювала в колгоспі. «Дешево було все, – згадує вона, – купити було... не те, що зараз. Магазили повні були... а платили п'ять рублів, десять, п'ятнадцять... Але за рубля ти маєш п'ять буханок хліба. Це було дешево. ...Жили се, робили, будували люди, стайні клали уручну, худобу кутали, на полонини ходили, косили на худобу. Робили. Труд був великий. Та й скрізь по всій Україні, не то шо теперечки – городи бур'янами позаростали на Україні...». У вільний від роботи в колгоспі час К. Мегедин писала співанки, сповнені любові до людей, до рідного краю:

Черногора хліб не родить, їй шкода орати,
 Нас гуцулів викохує та й як рідна мати.
 Хоть вона нас не годує жітом та пшеницоу,
 Нас гуцулів викохує бобом, сиром, салом, маслом та жентицоу.
 Вона добре нас викохала, стиду їй не буде,
 Як не було, так не буде надгуцульські люди!

Бо щось усі гуцулики таку моду мають,
 Хоть би яке горе в світі – вони ще й заспівають!
 Хоть би яке горе в світі, стуге серце б'ється,
 Стане гуцул, прийде гуцул, розговори, та й ще засміється!
 Породила нас гуцулка, гуцулка у нас мати,
 Їсти дала, постелила: «Сину, лягай спати!»
 Народивси у Карпатах та й ним буду жити,
 І гуцулку чорнобриву не лишу любити.
 Не лишу я вбранє своє, гудзики й китиці,
 І барточка масіндзова, шо висі на цвиці.
 У флоєрку тісовенкоу буду вигравати,
 Коли буду в полонинці вівці завертати.
 Гори свої люб'ю дуже, бо тут народиуси,
 Тай пляями, з овечками не раз находивси.
 Бо в нас гори високії, і вітри буйні віють,
 Трави ростуть у нас лікарські, квіти скрізь леліють.
 Гори у нас та й долини, потоки глибокі,
 З малин, егід і чорниці роб'ють різні сокі.
 Гори наши високії, села при долині,
 Такі усі в нас гуцули, ек світ на калині.
 Такі усі в нас гуцули, ек світ на калині,
 Гуцулькі всі чорнобриві, як спілі малині.
 Єк зайграють, заспівають, заспіють «Листочок...»,
 На всі гори си покоти пишний голосочок.
 А в личко як поцілує гуцул молоденький,
 Та так стане на серденьку, як мід солоденький.
 Такі наши гуцулики, шо ж тут говорити,
 Но й горілку гуцулики добре вміють пити.
 Та не тільки горілочку вони моють пити,
 Но ще наши гуцулики всьо вміють робити.
 Хати, церкви гарні строють, школи та й больниці,
 А гуцульські сувенири йдуть позаграниці.

Повага односельців – окремий привілей, що його має К. Ме-
 гедин. Володіючи кухарським талантом, жінка в минулі деся-
 тиліття стала незамінною людиною на всіх сільських весіллях.

Під час підготовки до родинного свята народжувалися поетичні рядки ліричного характеру. «Веселле як було, – згадує пані Катерина, – вже як молоду виводили, вже там музика заїграє, я уже їм співала... Це я к молоду вже виводили до шлюбу...»:

Ой за гір'я сонечко сіяє,
 Кудя ти си молоденька збираїш?
 Збираю се, моя мамко, в чужину,
 Кажуть люди, шо там маю дружину.
 І не всьо я своєю, моя мамко, беру з собою,
 Низький поклін лишю вам по столу.
 Низький поклін полишію вам по столу,
 Слідки свої лишю вам по полю.
 Співаночки дівочії посію по полю,
 Та й ідучи свою долю посію по полю.
 Як мі буде добра доля, то їх позбираю,
 А як буде лиха доля – всьо позабуваю.
 Ой, вивели молоденьку в широкі хороми,
 Мамко, татку, вся родина – будьте здорові.
 Будьте всі здоровеньки, вся моя родино,
 Бо я тепер лише до вас прийду у гостину.

«Сирота як віддається, прийшла до гробу маму просити, та й помолилася Богу, та й запросила маму на веселле. Це я як сироті весілля кутала...»:

А мама сказала, роби доню весіллячко, як Бог допомагає,
 В мене хата еловенька, мене не пускає.
 В мене хата еловенька, з сирох дощок збита,
 Ручки мої, ніжки мої сироу глінкою вкрито.
 Ручки мої, ножки мої глінка привалила,
 Я Бога буду просити бих била щаслива.

Сучасне життя, яке К. Мегедин спостерігає зі шпальт газет та через екран телевізора, глибоко засмучує жінку: діти не

поважають батьків, люди нехтують найпростішими законами моралі, щоденне вживання пива та горілки стало нормою життя, багаті не переймаються долею бідних, останні вимушені їхати на заробітки за кордон... «Дома бачу усяки такі новості... шо се вироб'єї... І ті вбивства страшні... та й то наслухуюся, та й то навижуюся... Тепер гордість, ненависть, нема дружби межи народом, нема любові... Тепер хто багатий ще хоче більше...». Гіркі роздуми про майбутнє України К. Мегедин утілює у співанках, у яких сьогодення вона порівнює з новозавітними пророцтвами про останні часи людства:

Як мають наставати вже послідні віки,
 То має появилися сім знаків на світі.
 Перший знак на цем світі має се з'явити,
 Шо гнів Божий цілу землю має народ вкрити.
 Шо гнів Божий цілу землю має народ вкрити,
 Війни будуть, землетруси, слабості великі.
 Отагди слабості отакі будуть панувати,
 Шо й лікарі вже негодні будуть узнавати.
 А другий знак споевиться на землю рідненьку,
 Шо забуде син за батька, а донька за мамку.
 Діти давно вже забудуть, шо то рідна мама,
 Як трошки вже посварить – то віддасть до пана.
 А ті пани – це злі люди, не муть жалувати,
 Скажуть: її рідну мамку до тюрми загнати.
 Мамка буде там сидіти та й сльози ронити,
 За всьо Господь святий має рахунок робити.
 А третій знак на цим світі такий маї бути,
 Про неділю Божу люди та й мають забути.
 І не буде неділеньки, не муть шанувати,
 Та на самі неділеньки весілля справляти.
 Шоби мали йти до церкви, Богу се молити,
 То зійдуться на весілля, муть їсти та пити.
 По дві доби на весіллях п'ють люди, гуляють,
 Ніхто се не перехрестить, Бога не згадают.

Ніхто се не перехрестить, Бога не згадают,
 Єк худоба з поза столів, люди вилізают.
 Начинают по маненьку Бога забувати,
 Но не довго Господь буде цей гаразд давати.
 Роб'ят люди, дбают люди, всього доста мают,
 Однакo всім всего мало, та й ще нарікают.
 У кожного добра ще є так повні комори,
 Однакo всім всего мало, най Бог заборони!
 Бо так зависть та й ненависть серця плонили,
 Від любові, від злагоди, очі заслонили.
 Одни одних ненавидят, кричат, шо бідуют,
 Одни одним говориють, ходять та мендуют.
 А четвертий знак на цим світі такий маї бути,
 Шо молодість пости Божі та й мають забути.
 Не буде в них говіннячко, не муть шінувати,
 Та й на самі говіннячка пити муть, співати й гуляти.
 Про п'єтий знак християни ще хочу сказати,
 Єк то люди в мальфівництво, в цілїтелів страшне муть доуфати.
 Люди, сон то це момона, ворожка брехлива,
 Лиш у Бога небесного воля справедлива.
 Бо не на снах, не в ворожках не годен то знати,
 То шо Господь милосердний людямаї дати.
 [...] Чесність, правду, справедливість усім треба дбати,
 Памнятати: на суд Божий всім треба ставати!
 Я бачила єк на небі світївка плясала,
 Я цю пісню з книжочок та й із Біблії склала.
 Я цю пісню з книжочок, із Біблії склала,
 Прочитала кілька разів та й вам розказала.

Переймається співанкарка проблемами навчання та організації дозвілля сучасних дітей та молоді. На її думку, молоде покоління абсолютно позбавлене належної уваги:

Лиш ти Боже милосердний, шо твориться в світі,
 П'ють старі, п'ють молоді, п'ють вже навіть діти!
 Отеперки таке диво твориться на світі,

Курять діти, і вже деякі беруть по пів літри.
 І вчителі, і сільради увагу не звертають,
 Коло школи вони столові та й бари тримають.
 А у барах п'ють, співають, стільки балакають,
 А діточки всьо то чують, собі переймають.

Глибоким сумом і навіть сарказмом пройняті поетичні рядки про залежність сучасних українців від «зеленого змія» – горілки й бажання шукати найменшого приводу для її вживання. Завелика кількість календарних свят різнобічного характеру (державних, релігійних, професійних тощо), за роздумами К. Мегедин, стає для цього найблагодатнішим підґрунтям:

День танкіста, день лікаря, і день лісоруба,
 Петра, Павла, Йосафата, і день космонавта.
 День учителя, і день жінки, Сава та й Варвара,
 День армії, День молоді, і День сталевара.
 І День кіна, і День дітей, і День енергетіка,
 І Дмитрія та й Михайла, Семена́ Стовпні́ка.
 І жовтневі, День матері, і День перемоги,
 Но й за тих випити треба, що служи на море.
 І за тих випити треба, що служи на море,
 Но й цих не забути треба – стережуть кордони.
 День рибалки, так це свето не можеш пропустити,
 Бо найліпше за горілку – рибкоу закусити.
 Но скоро ще одне свето в календарі буде,
 День п'яниці – так це свето, урочистим буде.
 День п'яниці – так це свето, урочистим буде.
 Бо п'яниць є в кожнім селі, правду кажуть люди.

Катерина Дмитрівна Мегедин – самобутня народна поетеса, талант якої виплекала унікальна культура карпатських гуцулів. Її творчість сповнена поваги до людей та любові до рідного краю. Це чуттєва лірика, релігійна поетика, спрямована на шанування Бога, гірка критика сучасної моралі.

Нам вдалося висвітлити лише кілька сторін особистого та творчого життя майстрині художнього слова, хоча, на нашу думку, її ліричний талант заслуговує на глибше вивчення. Сподіваємося, що ім'я Катерини Мегедин заслужено ввійде в український культурний літопис й посяде гідне місце серед інших творців народної лірики.

ПРИМІТКА

¹ З повним текстом інтерв'ю можна ознайомитися в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (ф. 14-5, од. зб. 756). Тексти розшифровано з урахуванням місцевого діалекту.